

УДК 342.4

DOI <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2025.92.1.34>

ПОСЛІДОВНІСТЬ ПРОВЕДЕННЯ ПЕРШИХ ПОВОЄННИХ ВИБОРІВ І РЕФЕРЕНДУМУ ПРО ВСТУП ДО ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ: КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВИЙ АНАЛІЗ

Монастирський М.В.,

здобувач наукового ступеня доктора філософії з права

ORCID: 0009-0009-6295-1286

e-mail: mirekcom6@gmail.com

Монастирський М. В. Послідовність проведення перших повоєнних виборів і референдуму про вступ до Європейського Союзу: конституційно-правовий аналіз.

Вказується, в умовах дії режиму воєнного стану в Україні не відбулися заплановані парламентські вибори 2023 року, президентські вибори 2024 року та місцеві вибори 2025 року. Позачергові вибори протягом цього періоду також не проводилися. Отже, стаття присвячена актуальній темі перших повоєнних виборів в Україні.

Предметом дослідження обрано послідовність проведення виборів.

Встановлено, в період воєнного стану не були проведені чергові парламентські вибори 2023 року, чергові президентські вибори 2024 року та чергові місцеві вибори 2025 року; усі вибори мають бути проведені після воєнного стану для відновлення виборчих циклів; послідовність проведення виборів наразі не визначена і обговорюється.

Спростована поширена думка, що перші повоєнні вибори не можуть бути черговими або позачерговими; доводиться, що наступні парламентські вибори будуть тими парламентськими виборами, які мали відбутися в 2023 році, але не відбулися через правовий режим воєнного стану на підставі статті 83 Конституції України; аналогічно щодо наступних президентських і місцевих виборів.

Доведена нелогічність ідеї прийняття спеціального закону для перших повоєнних виборів. Вказано на відсутність зв'язку ідеї з виборчим правом.

Обґрунтовано, що голосування виборців на виборах і голосування виборців на референдумі є одним правом голосу. Відповідно проблема визначена як послідовність проведення перших повоєнних виборів і референдуму про вступ до Європейської Союзу.

Визначено список критеріїв для порівняльного аналізу проблеми: воля народу до голосування, конфліктність голосування, простота голосування, зрозумілість голосування, організованість голосування.

З'ясовано: 1) воля народу до голосування на виборах в існуючих умовах відсутня; воля до голосування на референдумі про вступ до ЄС сформувалася саме в умовах війни; 2) за критерієм конфліктності вибори визнаються небезпечними для проведення під час воєнного стану; стосовно референдуму такі дані відсутні; 3) референдум є найпростішою формою голосування: не є ні черговим, ні позачерговим; не є необхідним забезпечувати пасивне виборче право тощо.

Зроблено висновок про першочерговість проведення референдуму про вступ України до Європейського Союзу.

Ключові слова: повоєнні вибори, референдум, виборче право, право голосу, воєнний стан, черговість виборів.

Monastyrskiy M.V. The sequence of holding the first post-war elections and the referendum on joining the European Union: a constitutional analysis.

It is indicated that under the martial law regime in Ukraine, the planned parliamentary elections of 2023, presidential elections of 2024 and local elections of 2025 did not take place. Early elections were also not held during this period. Therefore, the article is devoted to the topical topic of the first post-war elections in Ukraine. The subject of the study was the sequence of elections.

It was established that the regular parliamentary elections of 2023, the regular presidential elections of 2024 and the regular local elections of 2025 were not held during the period of martial law; all elections should be held after martial law to resume the election cycles; the sequence of elections has not yet been determined and is being discussed.

The widespread opinion that the first post-war elections cannot be regular or extraordinary is refuted; it is proved that the next parliamentary elections will be the parliamentary elections that were supposed to be held in 2023, but did not take place due to the legal regime of martial law on the basis of Article 83 of the Constitution of Ukraine; similarly for the next presidential and local elections.

The illogicality of the idea of adopting a special law for the first post-war elections is proven. The lack of connection of the idea with electoral law is indicated.

It is substantiated that voting in elections and voting in a referendum are one right to vote. Accordingly, the problem is defined as the sequence of holding the first post-war elections and a referendum on joining the European Union.

A list of criteria for a comparative analysis of the problem is determined: the will of the people to vote, the conflict of voting, the simplicity of voting, the clarity of voting, the organization of voting.

It is found out: 1) the will of the people to vote in elections under existing conditions is absent; the will to vote in a referendum on joining the EU was formed precisely in wartime; 2) according to the conflict criterion, elections are recognized as dangerous to hold during martial law; there is no such data regarding a referendum; 3) a referendum is the simplest form of voting: it is neither regular nor extraordinary; it is not necessary to provide passive suffrage, etc.

A conclusion is made about the priority of holding a referendum on Ukraine's accession to the European Union.

Key words: post-war elections, referendum, suffrage, voting rights, martial law, order of elections.

Постановка проблеми. За період чинного воєнного стану в Україні не проводилися чергові парламентські вибори 2023 р., чергові президентські вибори 2024 р. і чергові місцеві вибори 2025 р. Позачергові вибори не проводилися також.

Державним органом управління виборами в Україні є Центральна виборча комісія (далі – ЦВК, або Комісія). ЦВК активно готується до проведення усіх виборів після завершення воєнного стану, про що постійно інформує пресслужба Комісії через офіційний веб-портал. Наприклад, нещодавно, 17 листопада Комісія вкотре нагадала, що «попри неможливість проведення виборів під час воєнного стану, ЦВК продовжує систематичну і послідовну підготовку до них» [1]. Як правило, в повідомленнях ЦВК усі ці вибори разом називаються першими повоєнними.

Судячи зі звітів ЦВК за 2023 [2] та 2024 [3] роки послідовність проведення перших повоєнних виборів мала другорядне значення. Проблема набула актуальності у 2025 р. після інтерв'ю голови ЦВК Олега Діденко 31 березня [4]. Тоді, на пряме питання журналіста щодо послідовності проведення чергових президентських і парламентських виборів по завершенні воєнного стану, пан Діденко відповів, що згідно чинного законодавства спочатку мали би відбутися парламентські вибори, а президентські потім.

Однак із думкою голови ЦВК категорично не погодився Андрій Магера, у минулому член Комісії та заступник голови ЦВК (2007-2018), а нині член неурядової аналітичної організації «Центр політико-правових реформ». 28 травня на публічному заході, присвяченому обговоренню необхідності перегляду виборчого законодавства для проведення перших повоєнних виборів пан Магера заявив буквально наступне: «моя особиста точка зору як експерта, варто спочатку проводити президентські вибори» [5, хв. 28]. Ба більше, він висловив переконання у неможливості визначити послідовність проведення перших повоєнних президентських і парламентських виборів за допомогою чинного законодавства тому, що Конституція України передбачає такі вибори лише у якості чергових або позачергових, а, на його думку, ці вибори будуть іншими, «післячерговими»: тобто такими, які не передбачені ні Конституцією України, ні спеціальним виборчим законодавством, а тому потребуватимуть нового закону для їх врегулювання; повоєнні місцеві вибори теж названі ним «післячерговими» [5, хв. 22-24].

Ідею законодавчої невизначеності перших повоєнних виборів майже одразу підтримав Голова Верховної Ради України Руслан Стефанчук. Спікер парламенту в інтерв'ю 18 червня навів свої міркування: «Це будуть унікальні вибори, таких в Україні ще не було. Вони не підпадають під жодні вибори, які визначені в Конституції, тому що це не строкові і не дострокові <...> скоріше

всього, [вони] будуть називатися строкові вибори, які проведені після завершення воєнного стану» [6, хв. 18-19]. Р. Стефанчук анонсував підготовку до прийняття парламентом спеціального закону, який, зокрема, визначить назву цих виборів, а також порядок їх проведення: чи вони будуть проводитися разом, чи окремо, а якщо окремо, то які перші [6, хв. 19-22]. «Це буде просто «одноразовий» закон, який дасть можливість провести ці вибори, а потім «перескочити» на нормальну систему, яка визначена в Конституції та Виборчому кодексі» [6, хв. 19], - пояснив голова законодавчого органу України місце нового закону в законодавчій системі України. Таким чином, проблема послідовності проведення перших повоєнних виборів набула вагомого політичного значення.

У 2025 році питання перших повоєнних виборів в Україні піднімалося на міжнародному рівні у зв'язку з ініціативою Президента США Дональда Трампа завершити війну проти України. Так, 20 листопада США передали Україні свій «мирний план з 28 пунктів», пункт 25 якого передбачав проведення виборів в Україні через 100 днів після підписання угоди з агресором про припинення війни; 23 листопада в Женеві (Швейцарія) почалися переговори щодо «мирного плану» між Україною та США; 30 листопада переговори продовжилися у Флориді (США). У цей день американське видання «The Wall Street Journal» повідомило про успішне обговорення графіку проведення виборів в Україні [7]. Попри те, що наступного дня українське видання «Бабель» заперечило це [8], досі ніхто не спростував анонсовану спікером українського парламенту підготовку окремого закону щодо графіку проведення цих виборів. Отже, *політичне* рішення проблеми послідовності проведення перших повоєнних виборів знаходиться на порядку денному в Україні.

Стан опрацювання проблематики. О. В. Скрипнюк і О. В. Марцеляк є одними з небагатьох науковців-правників, які з інтересом досліджують тему перших повоєнних виборів в Україні. Юристи поділяють думки А. Магери та Р. Стефанчука щодо конституційної невизначеності цих виборів і необхідності регулювання послідовності їх проведення окремим законом. Вони вважають за краще назвати цей новий вид виборів «першими повоєнними виборами» [9, с. 252]. Дослідники проблеми не запропонували свій варіант послідовності проведення виборів, а дійшли наступного красномовного висновку: «В цьому ж аспекті також слід вказати на те, що іншим чином, окрім як спеціальним законом, встановити належний порядок проведення окремого виду виборів не вдасться» [9, с. 252]. На жаль, автори такого висновку не пояснили, звідки беруть впевненість, що знайти правильне *юридичне* рішення проблеми здатні народні депутати чинного складу Верховної Ради. Отже, можна припустити, що О. В. Скрипнюк і О. В. Марцеляк насправді розраховують на *політичне* рішення керівництва держави.

18 вересня 2025 р. під час круглого столу «Майбутні вибори в Україні: виклики, загрози та перспективи» тема послідовності проведення повоєнних виборів була запропонована до обговорення як одна з поміж інших організатором заходу громадською організацією «Аналітичний центр “Об’єднана Україна”» (дата реєстрації юридичної особи: 04.07.22); зауважимо, захід проводився в приміщенні прес-центру державної організації Українська національна інформаційна агенція «Укрінформ», Запрошені учасники зустрічі виявили різне ставлення до проблеми (далі в хронологічному порядку). Галина Зеленько з Інституту політичних і етнонаціональних досліджень НАН України висловилася проти проведення виборів одночасно навіть в один рік; черговість проведення виборів залишила без уваги [10, хв. 37]. Ірина Павленко з Національного інституту стратегічних досліджень проігнорувала проблему взагалі [10, хв. 46]. Віталій Кулик, директор Центру досліджень проблем громадянського суспільства теж ігнорував [10, хв. 55]. Експерт з економічних питань і міжнародної торгівлі Олег Саркіз теж не виявив інтересу [10, хв. 64]. Добре відомий в Україні політолог Володимир Фесенко, директор Центру політичних досліджень «Пента», навпаки, підтримав важливість обговорення послідовності проведення перших повоєнних виборів: «На мій погляд, де є проблема, про яку ми ще нічого не сказали - а проблема дуже серйозна - це послідовність виборів. ... Які вибори раніше? Насправді це дуже серйозна річ <...> поки що установка така: спочатку президентські, потім парламентські, а місцеві вибори або разом з парламентськими, або пізніше <...> Я би не виключав варіант, щоб усі вибори пройшли одночасно» [10, хв. 79-80]. Політолог Валерій Гончарук теж переконував у необхідності одночасного проведення президентських і парламентських виборів: «Зведення виборів президента і парламенту – це треба зробити» [10, хв. 86]. Ігор Чаленко, голова Центру аналізу і стратегій розмірковував про вибори президента під час воєнного стану, а не після [10, хв. 90]. Політолог Олексій Якубін не пропонував своє бачення послідовності проведення виборів, а лише зауважив, що проведення

президентських виборів першими несе в собі ризик найбільш жорсткого протистояння і розколу в суспільстві [10, хв. 98]. Політолог Олексій Буряченко однозначно підтримав варіант проведення першими виборів президента [10, хв. 107]. Підсумовуючи підкреслимо, що проблему обговорювали політологи, а не спеціалісти з конституційного права.

Відома в Україні своєю активністю та компетенцією з усіх без виключення виборчих питань громадська організація «ОПОРА» теж висловлювала думки щодо послідовності проведення загальнодержавних і місцевих виборів по завершенні воєнного стану [11]. Однак, слід визнати, думка організації не є думкою виборця, а тому не варта уваги.

Натомість цінною є позиція громадянина та виборця Сергія Стерненка, відомого в Україні військового волонтера та блогера (більше 2 млн. підписників на YouTube [12]). Пан Стерненко є противником як проведення, так і підготовки до проведення виборів у будь-який послідовності поки триває війна проти України. Показовою є реакція С. Стерненка на заяву Президента України Володимира Зеленського від 9 грудня щодо підготовки до проведення виборів президента *під час воєнного стану*: «Моя особиста думка така, що вибори, будь-які вибори, під час такої великої, інтенсивної війни, яка відбувається зараз, це смертельно небезпечно для нашої країни» [12, хв. 5]. Раніше, 16 вересня, тобто на наступний день після ухвалення урядом проекту бюджету на 2026 рік і за кілька днів до того круглого столу в приміщенні «Укрінформ», С. Стерненко розкритикував проект бюджету за підготовку до виборів [13]. Громадянська позиція С. Стерненка зрозуміла, однак вона знаходиться на політичному полі, а не на ниві правової науки.

Таким чином, юридичне розв'язання гострої політичної проблеми на даний момент відсутнє.

Відповідно, **метою** здійсненого конституційно-правового аналізу проблеми послідовності проведення перших повоєнних виборів в Україні є пошук правильного *юридичного* розв'язання.

Виклад основного матеріалу. I. Спільна думка А. Магери, Р. Стефанчука, О. В. Скрипнюка і О. В. Марцеляка щодо законодавчої невизначеності перших повоєнних виборів і необхідності прийняття спеціального закону для встановлення порядку проведення цих виборів є найбільш схожою на правильну юридичну думку з кількох причин: а) для її пояснення були використані юридичні терміни «виборче законодавство», «чергові та позачергові вибори», «Конституція України» тощо; б) її пояснювали спеціалісти з підтвердженою юридичною кваліфікацією; в) в ній простежується спроба юридичного обґрунтування необхідності прийняття окремого закону по графіку проведення цих виборів через подолання законодавчої прогалини. Беззаперечно, спільна думка юристів є думкою юридичною, але її науковий статус є лише гіпотезою, яку ще слід довести. На наш погляд, ця гіпотеза має такі недоліки: 1) вона суперечить Конституції України; 2) вона є нелогічною; 3) вона не відповідає універсальній науковій категорії часу; 4) вона не має під собою правових підстав.

1) невідповідність Конституції. Автори гіпотези стверджують, що Конституція України передбачає лише чергові (строкові) та позачергові (дострокові) вибори Верховної Ради та Президента, а перші повоєнні вибори як окремий вид виборів не передбачає. Отже, автори гіпотези самі стверджують, що їх ідея не відповідає Конституції України.

Замість того відповідає Конституції України інше твердження, що наступні вибори Верховної Ради України X скликання будуть черговими або позачерговими, а наступні вибори 7-го Президента України теж будуть черговими або позачерговими. Отже, перші повоєнні вибори насправді не є законодавчо невизначеними, як стверджується в гіпотезі.

Автори гіпотези самі позбавили її правової визначеності і нормативно-правової обґрунтованості, коли заявили, що перші повоєнні вибори є новим видом виборів, який не передбачений українським законодавством. На нашу думку, автори гіпотези могли би спробувати пошукати нормативно-правове обґрунтування своєї ідеї в законодавствах інших країн або міжнародному праві;

2) нелогічність гіпотези. Автори гіпотези, яка очевидно не узгоджується з нормами чинного законодавства, відмовилися від доведення істинності висунутого припущення, а дійшли логічно хибного висновку про необхідність прийняття закону для гіпотетично нового виду виборів.

На перший погляд, теза «якщо є новий вид виборів, то є достатня підстава для прийняття нового закону» може здаватися логічною, тому що вона обґрунтовує необхідність прийняття закону для подолання законодавчої прогалини, а законодавчі прогалини, як добре відомо, долаються законодавчими актами. Однак, не слід забувати, що в даному випадку новий вид виборів є лише гіпотезою без конституційного підґрунтя.

Наведена теза має логічну форму умовного судження «якщо А, то В», яке складається з двох частин: антецеденту («новий вид виборів»), і консеквенту («новий закон»). Згідно відомих правил логіки, істинність антецеденту є достатньою підставою для істинності консеквенту, тобто поява нового виду виборів є достатньою підставою для прийняття відповідного закону. Проте в даному випадку антецедент є гіпотезою, а не юридичним фактом, тому в строго науковому значенні гіпотеза має наступний вигляд: «Якщо підтвердиться припущення, що перші повоєнні вибори не можуть бути ні черговими, ні позачерговими, тільки тоді виникне необхідність прийняття нового закону для регулювання порядку проведення нового виду виборів». Таким чином, є нелогічним твердження про необхідність прийняття нового виборчого закону для перших повоєнних виборів на підставі припущення нового виду виборів.

Крім того, було б логічною помилкою думати, що прийняття нового закону, який визначить послідовність проведення перших повоєнних виборів як нового виду виборів, підтвердить істинність гіпотези. Така помилка відома під латинською назвою *circulus in demonstrando*.

Насправді, логічних помилок навколо цієї гіпотези допущено більше. Наведемо ще одну. Пан Магера, як відомо, стверджував у своєму виступі, що перші повоєнні вибори не є черговими та не є позачерговими, а є новим видом «післячергових» виборів [5, хв. 22]; новий вид означає, що Конституція України не передбачає «післячергових» виборів. Разом із тим, одну хвилину пізніше ним було сказано наступне: «Відтак виникає питання, хто буде призначати «післячергові» вибори? Відносно президентських виборів все дуже зрозуміло: є пункт 7 статті 85 Конституції - Верховна Рада призначає будь-який вид виборів Президента України, немає значення, який це. Щодо парламентських виборів <...> на мою думку, очевидно, слід в законі визначити дату проведення цих виборів і встановити, що ЦВК оголошує про початок проведення «післячергових» виборів. Десь аналогічний підхід можна буде застосувати до місцевих виборів» [5, хв. 23].

Допущено протиріччя. Стверджується, що пункт 7 статті 85 Конституції передбачає призначення Верховною Радою нового виду «післячергових» виборів Президента; одночасно стверджується, що «післячергові» вибори є новим видом виборів, який Конституція України не передбачає. Отже, наведена думка є логічно хибною;

3) час є відносним, а не абсолютним. Це довів А. Ейнштейн на початку ХХ століття, чим перевернув уявлення про Всесвіт. Хоча час є фундаментальною категорією науки фізики, він також є універсальною науковою категорією, тобто і для юристів також час є відносним, а не абсолютним.

На нашу думку, нелогічна і неконституційна ідея перших повоєнних виборів як окремого виду виборів виникає через сприйняття часу як абсолютної, а не відносної міри усього. Візьмемо, наприклад, чергові парламентські вибори. Відомо, що чергові вибори Верховної Ради Х скликання мали відбутися в останню неділю жовтня 2023 року, згідно статті 77 Конституції. Відомо також, що вибори не відбулися через воєнний стан, згідно статті 83 Конституції. Текст конституційної норми: «У разі закінчення строку повноважень Верховної Ради України під час дії воєнного чи надзвичайного стану її повноваження продовжуються до дня першого засідання першої сесії Верховної Ради України, обраної після скасування воєнного чи надзвичайного стану» [14, ч. 4, ст. 83]. Отже, маємо юридичні факти і можемо переходити до часової інтерпретації в двох варіантах.

Варіант відносності часу. Відповідно до статті 83 Конституції, період воєнного стану є часовим періодом, який не сумісний із проведенням чергових парламентських виборів: час чергових парламентських виборів зупиняється поки плине час воєнного стану. Якщо чергові парламентські вибори 2023 року не проводилися ЦВК на підставі статті 83, то ЦВК орієнтується на годинник, який показує час воєнного стану: поки плине час воєнного стану, час проведення виборів зупиняється. Отже, ЦВК визначає проводити чи не проводити чергові вибори парламенту Х скликання *відносно часу воєнного стану*, як це визначено статтею 83.

Варіант абсолютного часу. Найкраще його пояснює А. Магера: «Тепер відносно самих післявоєнних виборів <...> черговими виборами ми їх назвати не можемо, якщо вони не відбуваються у терміни - не у строки, а у терміни визначені Конституцією. Це своєрідний спосіб як неможливо двічі увійти у ту саму воду: цей час минув безповоротно і ніколи більше не повернеться <...> Що в цьому разі ми можемо говорити? Я думаю, ми можемо говорити про «післячергові» вибори, тому що вони відбуваються після того терміну, коли вони мали би відбутися як чергові» [5, хв. 21-22]. Дозволимо собі зауважити, що пан Магера говорить про «терміни, визначені Конституцією», тобто пояснює черговість проведення парламентських виборів після воєнного стану статтею 77, а

не 83, тому що, як було вище зазначено в юридичних фактах, стаття 77 встановлює час чергових виборів, а стаття 83 не встановлює черговість виборів, а зупиняє проведення чергових парламентських виборів на час воєнного стану. Отже, пан Магера в своїх міркуваннях про черговість парламентських виборів не врахував ключову 83 статтю.

Таким чином, розуміючи статтю 83 Конституції в категорії відносного часу, доходимо висновку, що перші повоєнні парламентські вибори можуть бути черговими або позачерговими, як то визначено Конституцією для будь-яких парламентських виборів;

4) безпідставність висунутої гіпотези. Згідно відомих правил науки, висунання будь-якої гіпотези має бути обґрунтованим. Специфікою юридичних гіпотез є *правове* обґрунтування.

Гіпотеза про юридичну невизначеність перших повоєнних виборів має на меті прийняття так званого «одноразового» закону для визначення виду цих виборів і порядку їх проведення, тобто гіпотеза передбачає вплив на діяльність законодавчого органу України - парламенту. Отже, вимога правового обґрунтування є не тільки академічною, а й конституційною, згідно статей першої, третьої, восьмої. Пригадаємо, Україна є суверенною, незалежною, демократичною, соціальною, правовою державою [14, ст. 1]. В Україні визнається і діє принцип верховенства права [14, п. 1, ст. 8]; «верховенство права – це панування права в суспільстві» [15]. Зміст і спрямованість діяльності держави визначають права і свободи людини та їх гарантії [14, п. 2, ст. 3]. Проте наведена гіпотеза не має під собою правових підстав, тому що автори гіпотези не пояснюють, яким чином Конституція України, передбачаючи чергові та позачергові вибори, порушує виборчі права українців на перших виборах після воєнного стану.

Завершуючи аналіз ідеї юридичної невизначеності перших повоєнних виборів, доходимо висновку, що вона має суттєві недоліки, які не сумісні з вимогами до наукової гіпотези. На нашу думку, поясненням появи такої гіпотези в публічному просторі може бути те, що в Україні існує *політичний* запит на ручне управління послідовністю проведення наступних виборів.

II. Далі слід з'ясувати, яка *юридично* правильна послідовність проведення усіх виборів, які не проводилися в Україні через правовий режим воєнного стану.

В наукових дослідженнях правильний висновок гарантується методологією. Вважаємо доцільним використати метод, який обґрунтував М. В. Монастирський в публікації «Дистанційне голосування українських громадян за кордоном на перших повоєнних виборах і референдумі про вступ України до Європейського Союзу» [16, с. 310], оскільки такий методологічний підхід до проблеми гарантує наукову новизну результату дослідження. М. В. Монастирський довів, що голосування виборців на перших повоєнних виборах і голосування виборців на референдумі про вступ до Європейського Союзу (далі - ЄС) є одним виборчим правом, а тому обидва різновиди голосування мають знаходитися в спільному дискурсі.

Таким чином, відповідно до обраної методології, проблема порядку, або графіку, проведення перших повоєнних виборів в Україні, є неправильним формулюванням проблеми. Навпроти, юридично правильною є проблема послідовності проведення перших повоєнних виборів і референдуму про вступ до ЄС.

Критерії, за допомогою яких буде визначатися послідовність проведення голосування на виборах і референдумі про вступ до ЄС, вже існують: вони були сформовані під час згаданої дискусії за круглим столом в приміщенні «Укрінформ» 18 вересня. Голосування має бути простим, зрозумілим, організованим. Такі критерії виніс в заключне слово модератор зустрічі Ігор Попов, народний депутат VIII скликання та співавтор Виборчого кодексу України: «Коли прийде час виборів, щоб ми їх зробили максимально простими, зрозумілими, організованими. Щоб ми цю виборчу кризу пройшли як можливість для держави, а не як додаткову проблему, з якою потім розгрібати дуже довго» [10, хв. 123]. Враховуючи зміст дискусії мова йде не тільки про виборців, але й про ЦВК, тобто перше повоєнне голосування має бути простим, зрозумілим, організованим для державного органу проведення голосування також.

Є ще одна вимога, про яку І. Попов прямо не сказав у заключному слові, але про яку попереджав майже кожен учасник дискусії. Лаконічно висловився О. Якубін: «Давайте не забувати, що будь-які вибори - це завжди конфлікт» [10, хв. 104]. Розкол суспільства під час виборів є найбільшою загрозою їх проведення в умовах теперішньої війни. Пригадаємо, що саме політична боротьба під час виборчого процесу з неминучою поляризацією і ворожнечею в середині суспільства була однією з причин припинення виборчих циклів на час воєнного стану в Україні. Отже, конфліктність голосування є об'єктивним критерієм оцінки.

Перелічені критерії конфліктності, простоти, зрозумілості, організованості голосування відповідають запиту експертного середовища в Україні. Однак головний запит на голосування в Україні формує Український народ. Юридичною підставою головного критерію служить Основний Закон, згідно якого: Україна є демократичною державою [14, ст. 1] і є республікою [14, п. 1, ст. 5]; Український народ є носієм суверенітету і єдиним джерелом влади [14, п. 2, ст. 5]; волевиявлення суверена здійснюється голосуванням на виборах і референдумі [14, ст. 69-70]. Отже, воля народу до голосування під час війни є найголовнішим конституційно-правовим критерієм.

Таким чином, нами отримано достатній список критеріїв як для першого аналізу проблеми, а також визначено порядок їх застосування: першочерговим критерієм оцінки голосування є воля народу; наступним - конфліктність; в останню чергу - простота, зрозумілість, організованість.

Загальновідомим є ставлення українських громадян до виборів зараз - народ не хоче. Про це постійно говорять, посилаючись на дані соціології. Наприклад, на згаданому раніше заході за участі А. Магери інший учасник, заступник голови ЦВК Сергій Дубовик, констатував: «суспільство збурюють будь-які згадки про вибори» [5, хв. 9].

Соціологічні дані по референдуму про вступ країни до ЄС станом на осінь 2024 року вивчав М. В. Монастирський і дійшов висновку, що війна сформувала волю політичної української нації до участі в референдумі: за різними даними від 68% до 88% виборців готові підтримати вступ до ЄС [17, с. 241].

Виходячи з доступних даних, конституційно-правова оцінка за критерієм волі народу до голосування наступна: Український народ прагне демократичного голосування в умовах війни; народ не проявляє волі до голосування у формі виборів; воля народу до голосування на референдумі про вступ до ЄС є соціологічним фактом.

Наступним критерієм оцінки є конфліктність. Не має сумнівів, що відповідно до критерію конфліктності наразі вибори проводити вкрай небажано. Не буде зайвим повторити слова С. Стерненка: «Це смертельно небезпечно для країни». З іншої сторони, конфліктність референдуму про вступ до ЄС є невідомою. Ми не маємо даних об'єктивного аналізу щодо ставлення українського виборця до проведення такого референдуму замість повоєнних виборів.

Наступними критеріями оцінки є простота, зрозумілість, організованість. На нашу думку, в даному випадку жодні вибори не можуть конкурувати з референдумом за першість. Наприклад, аналізована нами проблема юридичної визначеності перших повоєнних виборів не стосується референдуму про вступ до ЄС. Інша проблема перших повоєнних виборів, яка обговорювалася на всіх згаданих заходах і яка одночасно не є проблемою референдуму, це забезпечення пасивного виборчого права.

Референдум є найпростішим голосуванням. Отже, згідно принципу простоти, він має відбутися першим. Однак ЦВК може мати своє бачення оцінки послідовності проведення перших повоєнних виборів і референдуму про вступ до ЄС.

Висновки. Проблема послідовності проведення перших повоєнних виборів в Україні є значно ширшою в конституційно-правовому аспекті, ніж здається в політичному контексті. Відповідно до конституційних приписів голосування виборців по завершенню чинного воєнного стану є голосуванням на виборах і референдумі про вступ країни до ЄС.

Порівняльний аналіз двох конституційних форм волевиявлення народу за критеріями: волі народу до голосування, конфліктності голосування, простоти голосування, зрозумілості голосування, організованості голосування - доводить пріоритетність референдуму над виборами. Хоча і суперечить політичному запиту на проведення першими виборів президента України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Центральна виборча комісія: офіційний веб-сайт. 17.11.2025. URL: <https://www.cvk.gov.ua/novini/predstavniki-tsvk-doluchilisya-do-ekspertnogo-obgovorennya-na-polyah-pa-obsyepidgotovki-povoienih-viboriv.html> (дата звернення 13.12.2025).
2. Звіт Центральної виборчої комісії за 2023 рік / Центральна виборча комісія: офіційний веб-сайт. 2024. URL: https://www.cvk.gov.ua/wp-content/uploads/2024/03/Zvit-CVK_2023.pdf (дата звернення: 13.12.2025).
3. Звіт Центральної виборчої комісії за 2024 рік / Центральна виборча комісія: офіційний веб-сайт. 2025. URL: https://www.cvk.gov.ua/wp-content/uploads/2025/02/Zvit-CVK_2024.pdf (дата звернення: 13.12.2025).

4. Повоєнні вибори не місце для експериментів. *Українська правда*. 31.03.2025 р. URL: <https://www.pravda.com.ua/articles/2025/03/31/7505271/> (дата звернення 13.12.2025).
5. Як організувати перші повоєнні вибори в Україні? *Український медіа-центр*. 28.05.2025 URL: https://www.youtube.com/watch?v=aiAoA6Z_ex8 (дата звернення: 13.12.2025).
6. Стефанчук Р. – про вибори, війну. *РБК-Україна*. 18.06.2025. URL: <https://ifesukraine.org/wp-content/uploads/2023/07/ifes-ukraine-ocv-technical-assessment-report-d1-ukr-april-2023-v7-1.pdf> (дата звернення: 13.12.2025).
7. На переговорах у Флориді обговорюють графіки виборів в Україні. *Європейська правда*. 30.11.2025. URL: <https://www.eurointegration.com.ua/news/2025/11/30/7226027/> (дата звернення: 13.12.2025).
8. Делегації США та України не обговорювали питання виборів. *Бабель*. 1.12.2025 URL: <https://babel.ua/news/123428-delegaciji-ssha-ta-ukrajini-ne-obgovoryuvali-pitannya-viboriv-ta-obminu-teritoriy-na-zustrichi-u-floridi-dzherela-babelya> (дата звернення: 13.12.2025).
9. Скрипнюк О.В., Марцеляк О.В. Сучасні проблеми виборчого процесу в Україні: кореляція з міжнародними стандартами та виклики повоєнного часу. *Електронне наукове видання «Аналітично-порівняльне правознавство*. 2025. № 4. С. 249–258. DOI: <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2025.04.1.41> (дата звернення: 13.12.2025).
10. Майбутні вибори в Україні : виклики, загрози, перспективи. *Ukrinform Press Center*. 18.09.2023. URL: https://www.youtube.com/watch?v=AiLal_Zz7x4 (дата звернення: 13.12.2025).
11. ОПОРА: офіційний веб-сайт. URL: <https://oporaua.org/vybory/yak-golosuvati-viyskovosluzhbovcyam-ta-ukrayincyam-za-kordonom-shho-proponuye-onovlena-dorozhnya-karta-rovoeuennih-viboriv-25704> (дата звернення: 13.12.2025).
12. Скоро будуть вибори? *STERNENKO*. 10.12.2025. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=rJk2KIRzfQ8> (дата звернення: 13.12.2025).
13. Кінець війни буде за місяць, а вибори за два. *STERNENKO*. 16.09.2025. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=QFcaKhQXyM> (дата звернення: 13.12.2025).
14. Конституція України: Основний Закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80?find=1&text=%D0%92%D0%BE%D1%94%D0%BD%D0%BD#Text> (дата звернення: 13.12.2025).
15. Конституційний Суд України: офіційний веб-сайт. URL: <https://ccu.gov.ua/storinka-knygu/34-verhovenstvo-prava> (дата звернення: 13.12.2025).
16. Монастирський М.В. Дистанційне голосування українських громадян за кордоном на перших повоєнних виборах і референдумі про вступ України до Європейського Союзу. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія: *Право*. 2025. № 90. С. 308–313. DOI: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2025.90.1.40> (дата звернення: 13.12.2025).
17. Монастирський М.В. Вступ України до Європейського Союзу в умовах воєнного стану: питання національного референдуму. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія: *Право*. 2025. № 89. С. 240–246. DOI: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2025.89.1.33> (дата звернення: 13.12.2025).